

הגישה השיתופית-טיפולית מתגייסת

ערכאה צבאית חדשה - בית דין צבאי משלב - משתמשת בגישה השיתופית-טיפולית כדי לסייע לחיילים הנעדרים משירות צבאי מחייב, להשלים את השירות ולהשתלב בהמשך בחברה הישראלית

ד"ר קרני פרלמן ועו"ד איתי קריידן,

בסיוע הסטודנטים עמיתי המרכז למשפט שיתופי וטיפולי: עפרי שרון ורוי לייב

תקופה העולה על הקבוע בדין, מוגדרת עבירת עריקות.⁶

דרך ההתייחסות הראויה לעבירת ההיעדרות מהשירות, העלולה להביא לעונש של מאסר בפועל ולרישום פלילי, על המשמעויות הנרחבות של הדבר, זכתה לאורך השנים להתייחסויות שונות שעמדו, בין היתר, על הזיקה בין ביצוע עבירת העריקות לבין התמודדות עם בעיות סוציו-אקונומיות, רגשיות ועוד.

נקודת המוצא של ערכאת בית הדין הצבאי המשלב היא כי התייחסות שיפוטית-מערכתית בגישת פתרון בעיות, להבדיל מגישה עונשית גרידא, היא שעשויה לסייע להשגת תוצאות רצויות. תוצאות אלו הן חזרת החייל/ת לשירות מלא ותקין והימנעות מכליאה. הללו מסייעות גם להשתלבות עתידית מוצלחת כאזרחים בחברה הישראלית ולפיכך הן בעלות ערך ומהוות מענה הולם לאינטרסים ברמת הפרט, של החייל/ת, וברמת הכלל.

ניתן להצביע על כמה קווים מקבילים בין בית הדין הצבאי המשלב לבין בית משפט קהילתי, ונציין כמה מהם. הנחת יסוד בשתי הערכאות הנזכרות היא כי ביסוד ביצוע העבירה ישנם קשיים וצרכים שלא קיבלו מענה, וכי הליך שיפוטי המשלב בין הפעלת סמכות להסתייעות בגורמים מערכתיים המאפשרים התמודדות עם קשיים אלה, יאפשר שיקום והשתלבות נורמטיבית. דרך ניהול ההליך נתפסת כבעלת ערך להצלחתו ומיועדת להביא לתוצאה של הנעה פנימית ושינוי התנהגות של המשתתף בהליך. ניהול ההליך נעשה בגישה שיתופית הכוללת התייחסות לצרכים ואינטרסים, והכוונה לפתרון המעניק רווח הדדי למשתתפים ולקהילה. זהו תהליך מתמשך, כאשר בבית הדין הצבאי

"שפיטה טיפולית רואה בהליך השיפוטי פורום לבירור סכסוך ופתרונו, שמטרתו אינה רק הכרעה במחלוקת באמצעות הפעלת סמכות וענישה. ההליך השיפוטי נתפס כהזדמנות לטפל בבעיות העומדות בבסיס הסכסוך ולהעניק למשתתפים בהליך כלי עזר ליישוב הסכסוך באופן איכותי ויעיל הצופה פני עתיד, באופן הכולל גם התייחסות לרווחתם הרגשית"

גישה של פתרון בעיות במקום ענישה

בית הדין הצבאי המשלב הוא ערכאה שיפוטית הנמנית על יחידת בתי הדין בצבא ההגנה לישראל.⁵ זוהי ערכאה חדשה יחסית שהחלה לפעול ב-2018 כמודל נסיוני. החל מתחילת 2020 פועל בית הדין הצבאי המשלב באופן נרחב. ערכאה זו עוסקת בעבירת היעדרות משירות צבאי מחייב, שבמידה והיא מתבצעת למשך

גישה שיתופית-טיפולית להתמודדות עם מחלוקות, המיועדת להשאת תוצאות חיוביות ומשקמות לצדדים, באה היום לידי ביטוי במשפט הישראלי במגוון תחומים, אזרחיים ופליליים כאחד.¹ חלקם מוכרים יותר לציבור.

לדוגמה, במישור האזרחי, מוכרות פגישות מהות חובה בסכסוכי משפחה, במסגרתן מתבצעת הערכה של הסכסוך ונבחנת האפשרות להכוונת ניהולו וסיומו בהליך חלופי לשפיטה כגון בגישור או בהליך הגירושין בשיתוף פעולה, או על דרך של ייעוץ או טיפול.² הפגישות הללו הביאו להפחתה במספר התובענות המתבררות בדרך לעומתית בבתי המשפט לענייני משפחה.³

במישור הפלילי, חלק מההליכים הנוקטים בגישה השיתופית-טיפולית מוכרים פחות. גישה זו ננקטת למשל במסגרת בתי המשפט הקהילתיים.⁴ במאמר קצר זה נבקש לידע את ציבור המגשרים ושוחרי הגישה השיתופית-טיפולית על יישומה של גישה זו במסגרת ערכאה מיוחדת בצבא - בית הדין הצבאי המשלב, ועל הצלחתה בהשגת תוצאות מקוות.

¹ על גישה זו בהרחבה ראו קרני פרלמן, יישוב סכסוכים - משפט שיתופי וטיפולי, (בורסי, 2015). (להלן: פרלמן, יישוב סכסוכים).

² תקנה 7 (א) ל תקנות להסדר התדיינות בסכסוכי משפחה, תשע"ו-2016

³ טלי באיי-טופילסקי ויואה שורק, ישום חוק המהות' ביחידות הסיוע - מחקר ארצי, (2019).

⁴ על בתי משפט אלו ראו פרלמן, יישוב סכסוכים, עמ' 136 - 138, טלי גל, הדד דנצי-רוזנברג ואביטל מנטוביץ', דין וחשבון מסכם: מחקר הערכה לתוכנית בתי משפט קהילתיים, (2023).

⁵ בתי דין אלו מוסמכים לשפוט על פי חוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955

⁶ סעיפים 92 ו-94 לחוק השיפוט הצבאי, התשט"ו - 1955 והוראת קבע א"א 13-31-05 היעדרות משירות סדיר

⁷ על טיבה של שפיטה זו ראו פרלמן, יישוב סכסוכים, 191-207; SUSAN GOLDBERG, PROBLEM SOLVING IN CANADA'S COURTROOMS: A GUIDE TO THERAPEUTIC JUSTICE (2011)

⁸ בהליך בבית המשפט הקהילתי מכונה הנאשם "משתתף" ולא כטרמינולוגיה הרגילה הנהוגה בהליך הפלילי.

⁹ קרני פרלמן, שפיטה בגישת פתרון בעיות והחלתה על סכסוכים שמקורם בשירות הצבאי בישראל, המשפט כד 359 (2018).

מכינה דו"ח חודשי לשופט/ת ובו עדכון שוטף בנוגע לחייל, לרבות דיווח עדכני מטעם מפקדו, ומטעמו של החייל.

חזון שנהפך למציאות

עמידה מוצלחת בתנאי התוכנית מביאה להמרת העונש של החייל/ת בגין ביצוע העבירה למאסר על תנאי ולא רישום פלילי. יתירה מכך, היא מעניקה התחלה חדשה עם בסיס להתמודדות טובה יותר עם קשיים שונים ומשנה מסלול חיים. בית הדין הצבאי המשלב מבטא לפיכך ערך חינוכי וחברתי. יישומה של גישה שיתופית-טיפולית מביא להצלחה ניכרת של בית הדין הצבאי להשיא תוצאות מקוות הנאמדת כיום ב-80% הצלחה בעמידה בתנאי תוכנית השיקום, ופעולתו ראויה לכל הערכה.

עו"ד איתי קריידן, מנהל המרכז למשפט שיתופי וטיפול, מציין כי הקמת ערכאת בית הדין הצבאי המשלב מהווה חזון של המרכז שהתגשם. בשנת 2018 ערך המרכז כנס

בנושא "גישור, משפט טיפולי ושירות צבאי". במסגרת הכנס התקיים בין היתר מושב מיוחד שיזם המרכז שבו השתתפו ראשת ענף נפקדים ועריקים דאז, שופטת בית המשפט הקהילתי הראשון בישראל, ומי שכיהן כסניגור הצבאי הראשי. במושב זה נדונה הצעת המרכז להקמת ערכאה מיוחדת כזו ותמיכתו במהלך כזה. רוי לייב, עמית המרכז מוסיף כי עמדה זו באה לידי ביטוי גם במאמרה של ד"ר פרלמן, העוסק בפוטנציאל הקיים בשפיטה בגישה שיתופית-טיפולית להשיא תוצאות חיוביות, בונות ומשקמות לטובת הכלל.⁹

ד"ר קרני פרלמן

מרצה וראשת המרכז למשפט שיתופי וטיפול, בפקולטה למשפטים במכללה למינהל. מרצה באוניברסיטת תל-אביב בפקולטה למשפטים ובתואר השני לניהול סכסוכים וגישור.

עו"ד איתי קריידן

מנהל המרכז למשפט שיתופי וטיפול, בפקולטה למשפטים המכללה למינהל בין היתר, איתי הוא עורך דין המתמחה במשא ומתן, בייצוג לקוחות בהליכי רגולציה, בנושאים הקשורים למשפט מינהלי וחוקתי, בהליכי רילוקיישין ובענייני אשרות וניוד מומחים.

"עמידה מוצלחת בתנאי התוכנית מביאה להמרת העונש של החייל/ת בגין ביצוע העבירה למאסר על תנאי ולא רישום פלילי. יתירה מכך, היא מעניקה התחלה חדשה עם בסיס להתמודדות טובה יותר עם קשיים שונים ומשנה מסלול חיים. בית הדין הצבאי מביא לידי ביטוי לפיכך ומקדם ערכים חינוכיים וחברתיים"

צילום: istockphoto

"הנחת יסוד בבין הדין הצבאי המשלב ובבית משפט קהילתי היא כי ביסוד ביצוע העבירה ישנם קשיים וצרכים שלא קיבלו מענה, וכי הליך שיפוטי המשלב בין הפעלת סמכות להסתייעות בגורמים מערכתיים המאפשרים התמודדות עם קשיים אלה, יאפשר שיקום והשתלבות נורמטיבית"

למשל משולבות בהליך קצינות שילוב ועובדות סוציאליות הנוכחות בדיון ומתייחסות למענים שניתנו ולתפקודו של המשתתף בתוכנית. במסגרת הליך השילוב ממנה בית הדין גם מפקד/ת מהיחידה של המשתתף/ת, שילויה אותו/ה בהשתלבות ובעמידה בתוכנית.

עמדת המפתח של הרכוז

עפרי שרון, עמיתת מחקר במרכז למשפט שיתופי וטיפול, במכללה למינהל, עומדת על הקשר שבין תפקיד הרכוז בבית הדין המשלב לבין תפקיד

הרכוז בבית המשפט הקהילתי. לדבריה, רכוז בית הדין עומדת בקשר עם גורמי הפיקוד ביחידה בה משובץ החייל ומבצעת מעקב אחר הסיוע הכלכלי, הרגשי, והפיקודי שמוענק לו. זאת, בדומה לתפקיד רכוז בית המשפט הקהילתי שעומדת בקשר עם גורמי רווחה מהרשויות וגורמים רלבנטיים ממשפחתו של המשתתף בהליך בבית המשפט הקהילתי או הקהילה אליה הוא מתייחס.⁸ הללו נתפסים כמעגלי מעטפת העשויים להוות גורמי חיזוק לשינוי ההתנהגות הרצוי של המשתתף בהליך. רכוז בית הדין מלווה את החייל ומהווה כתובת לפנייה ישירה כשמתגלה צורך. בין היתר הרכוז

מדובר בשנה, שבמסגרתה נקבעת תוכנית שילוב שעל החייל/ת לעמוד בתנאיה, בדומה ל"חווה הטיפולית" הנקבע בבית המשפט הקהילתי. התהליך כולל התייצבות חוזרת בבית הדין בזמנים הנקבעים. ההשתתפות בתהליך היא רצונית וקבלת החייל/ת לתוכנית נעשית לאחר אבחון (מטעם יחידת גח"ת - גורמי חזרה לשירות תקין) העומד על הבעת רצון ומוטיבציה מצד המבקשים להשתלב בה והתרשמות מיכולת לעמוד בתנאיה. בשתי הערכאות נוהגת שפיטה טיפולית. שפיטה זו רואה בהליך השיפוטי פורום לבירור סכסוך ופתרון, שמטרתו אינה רק הכרעה במחלוקת באמצעות הפעלת סמכות וענישה. ההליך השיפוטי נתפס כהזדמנות לטפל בבעיות העומדות בבסיס הסכסוך ולהעניק למשתתפים בהליך כלי עזר ליישוב הסכסוך באופן איכותי ויעיל הצופה פני עתיד, באופן הכולל גם התייחסות לרווחתם הרגשית.⁷ שפיטה זו מתאפיינת במבעי עניין ואמפטיה, קיום דיאלוג ישיר עם המשתתף/ת בתוכנית, חיפוש נקודות חוזק וקיום דיאלוג מעצים, ועוד. הכללתו של צוות טיפולי רב-תחומי, המסייע במיפוי צרכים, בחינת בעיות השרש שניתן לקשור ביניהן לבין ביצוע העבירה, ומתן מענה של תמיכה וסיוע מערכתיים, מאפיינת גם היא את שתי הערכאות. בבית הדין הצבאי המשלב פועלים יחד גורמי צבא ורווחה. כך